This Article is written by
Vasudev Nirmal
from book "Sindhyat Jo Upasak"
compiled by Rukmani Chainani
published in year 2002

ڪهاڻيڪار اُتم

- واسديو ’نرمل‘

اُصول پرست اُتم، هڪ ئي وقت مضمون نگار، ڪهاڻي نويس، ڪوجنيڪ، پترڪار، سمپادڪ ۽ سنڌيت جي هلچل جو علمبردار آهي. هوُ سنڌي ساهت ۾ سنڌي جيوت جي ترجماني جو طرفدار ۽ سنڌي ٻوليءَ جي حفاظت لاءِ هردم تيار سنڌي شخصيت آهي. هن جي شخصيت گهڻ-ڪنڊي آهي. اِنڪري صرف سنڌس ڪهاڻي ڪلا ڪٿي هيءُ مختصر مضمون سندس ڪهاڻين جي مجموعن ’ڪشمڪش‘ ۽ ’هوُ جهان ۽ هي من‘ تائين محدود ڪيو اَٿم.

شري اُتم جون ڪهاڻيون هند توڙي سنڌ جي مخزنن، رسالن ۽ ڪهاڻين جي مجموعن ۾ ور ور ڪري ڇپيون آهن. اِن مان اِنهن ڪهاڻين جي مقبوليت جي ڄاڻ ملي سگهي ٿي. سندس ڪيترين ئي ڪهاڻين جا ترجما هندي، بينگالي، گجراتي، مراٺي، مليالم، اُردو، اُڙيا ۽ اَنگريزي ٻولين ۾ ٿي چڪا آهن. سندس ’راجا‘ ڪهاڻي تہ روس جي ڪن ٻولين ۽ جرمن ٻوليءَ ۾ بہ ترجمو ٿي چڪي آهي. سندس ڪهاڻين جي مجموعي ’ڪشمڪش‘ جا ٣ ڇاپا ڇپجي چڪا آهن، جن مان هڪڙو سنڌ ۾ ڇپيو آهي. اَزانسواءِ ’ڪشمڪش‘ ڪهاڻين جي مجموعي جو گجراتي ڀاشا ۾ ترجمو ٿي چڪو آهي. اِن مان اِنهن ڪهاڻين جي اهميت ظاهر ٿي بيهي ٿي.

اُتم جي ڪهاڻين ۾ اڪثر سنڌي جيوت جو چٽ، ترقي پسند نڪتہ نگاهہ کان چٽيل آهي. اِنهن ڪهاڻين ۾ فقط

وارو ڪو ڪردار آهي.

ڪهاڻي ’پيريءَ جو توشو‘ ۾ مهاراشٽر پرانت جي ڪانديش ايراضيءَ جي ڪرڙوڊ هاريءَ جو ڪردار بہ همدرديءَ لائق خوددار ڪردار آهي، جو نوڪريءَ جي تلاش ۾ ممبئيءَ ۾ اچي ٿو ۽ جڏهن نوڪري نٿي مليس، تڏهن بيمار هوندي بہ، مزوري ڪندي، هڪ وڏو باردانو کڻندي ڪري ٿو، باردانو اچي سندس مٿان ڪري ٿو ۽ رت نڪريس ٿو.

ڪهاڻي ’قافلو وڌندو رهيو‘ جي غيرتمند خوددار ومل جو ڪردار بہ اڻ وسرندڙ ڪردار آهي، جيڪا ڏيتي ليتيءَ جي گهُر ٿيڻ تي شاديءَ کان انڪار ڪري ٿي ۽ شاديءَ جي مئڪروفون تي آهڙو اعلان ٿي ڪري تہ هوءَ سندس جيڏي آهڙي شخص سان شادي ڪرڻ لاءِ تيار آهي، جيڪو ڏيتي ليتيءَ جو شرط نہ وجهي، نہ تہ هوءَ عمر ڀر ڪنواري رهڻ پسند ڪندي.

آهڙيءَ طرح ٻيا بہ ڪيترائي ڪردار آهن.

هن مختصر مضمون ۾، مون ’اُتم - ڪهاڻي نويس جي ڪهاڻي-ڪلا‘ جي خوبين جو مختصر ۾ ذڪر ڪيو آهي، جو هن ڪتاب جي سمپادڪا جو عرض هئو تہ مضمون مختصر هجي. ان ڪري تفصيلوار مقالو وري ڪو موقعو بڻيو تہ ضرور لکڻ جي ڪوشش ڪندس.

باهرين زندگيءَ جي تصويرڪشي ڪانهي، جيئن اڪثر ترقي پسند ليکڪن تي ٽيڪا ٿيندي پئي رهي آهي، پر اُنهن ڪهاڻين ۾ منووگيانڪ ڇيد وڇيد به ڪٿي ڪٿي ملي ٿو. سندس ڪي ڪهاڻيون سماجڪ براين تي، ڪي ورهاڱي جي درد سان سرشار، ڪي سنڌيت جي جذبي سان لبالب، ڪي اِستري ۽ پرش جي برابريءَ جي طرفداريءَ سان ڇلڪيل، ته ڪي آزادي ۽ ايڪتا جي پاڪ جذبن سان ڀريل آهن، پر مڙنئي ۾ ڪهاڻي ڪلا جو ڪو نه ڪو اَنگ نکري بيٺو آهي.

اُتم جون ڪهاڻيون پڙهندي، اِن نتيجي تي آسانيءَ سان پهچي سگهجي ٿو ته سندس ڪهاڻيون گهڻو ڪري سندس ذاتي مشاهدي تي ٻڌل آهن. سندس ڪهاڻين جي مجموعي ’ڪشمڪش‘ جي ١٣ مان ١٢ ڪهاڻيون ۽ ڪهاڻين جي مجموعي ’هوُ جهان ۽ هي مَن‘ جي ١٠ مان ٧ ڪهاڻيون ’مان‘ ڪردار جون ڪهاڻيون آهن يعني ته ’خود-ڪلاميءَ‘ واريون ڪهاڻيون آهن. اُنهن مان ڪي سرڪاري دفترن جو ماحول، اُتي ڪم ڪندڙ ڪلارڪن ۽ سندن آفيسرن لاڳاپا آهن، جن ۾ حقيقت نگاري اُڀري بيني آهي. اِن جو سبب اِهو به ٿي سگهي ٿو ته اُتم ڪي سال سرڪار دفتر ۾ خود ملازم رهي چڪو آهي ۽ اُتان جي ماحول، مسئلن ۽ ڪارگذارين جو چشم ديد گواهه ليکي سگهجي ٿو. اِن ڏس ۾ سندس ڪهاڻيون ’راجا‘ ۽ ’واڪ آئوٽ‘ قابل-ذڪر آهن. ’مان‘ ڪردار وارين اڪثر ڪهاڻين ۾ ائين لڳندو آهي ته ليکڪ جا خيال ۽ فلسفهء حيات ليئا پيا پائن.

ڪهاڻين جا موضوع :

اُتم ڪهاڻين ۾ گوناگون مضمون ڪنيا آهن. جن ۾ مکيہ آهن : سماج جون برايون، سنڌيت جو جذبو، سرڪاري دفترن ۾ بي اِنصافِي ۽ بد اِنتظام جي اوگهڙ، ساهيڙين ۾ حسد (ڏسو ڪهاڻِي 'ٻہ ساهيڙيون')، مردن جي موناپلي ٽوڙڻ (ڪهاڻِي 'ڦڪڙ ڦاڙ')، جنگ دوران، هوائِي حملي وقت، گهگهو وچڻ تي، پاڙيسري ڪٺن پنهنجا نندا وڏا جهيڙا وساري، يڪمشت ٿا ٿين (ڪهاڻِي 'روشني موٽِي آئِي')، زال کي ٻہ نوڪري ڪرڻ گهرجي (ڪهاڻِي اوُ تي .... ٻڌي')، پوڙهي سان جوان عورت کي سندس مرضيءَ خلاف پرڻائڻ (ڪهاڻِي 'جيون ساٿِي')، سڄاڳ ۽ سٽل من وچ۾ ڪشمڪش (ڪهاڻِي 'ڪشمڪش')، ڪنهن ٻہ پورهئي ڪرڻ ۾ ڪو اَهم ڪونهي (ڪهاڻِي ۽ مان') ۽ سنڌين ۾ سنڌي ٻولِي، ساهت، ڪلچر ۽ جنم-ڀومِي سنڌ کي پيار ڪرڻ جو سُتل جذبو جاڳائڻ (ڪهاڻِي 'انساني جذبو')

عبارت :

اُتم جِي عبارت دلڪش ۽ سڌي سنواٽِي آهي. سندس ٻولِي بنا ڪنهن وروڪڙ جي آهي. سندس بيباڪِي ۽ صاف گوئِي سندس ڪهاڻين جي ڪردارن جي گفتن مان صاف پيئِي بکي. عام طور ٻولِي سپڪ ۽ سليس آهي، جنهن ۾ ڪٿي ڪٿي ٺهڪندڙ پهاڪن ۽ اصطلاحن جو استعمال خوبصورتيءَ سان ڪيل آهن، جن مان قابل ذڪر آهن :

هرڪا ٻڪري پنهنجي ڦاهِي چڙهندي، اِن ۾ کهڙي فارسِي آهي (ڪشمڪش)، مرد جِي مات ڏسِي مونکي منيان پئي

لڳي (مٺا ماڻهو، کٽا سنگترا)، ڪنهن جي ٽڻ مڻ جو
سهڄي ۾ مان)، هاشم روئي ڪٽي رڇ پريا (اِنساني جذبو)،
دل ڏکيءَ ۾ رک ('راجا')، جنسي گهوڙي تي چڙهي آ
اَچو ('پيريءَ جو توشو')، اَڄڪلهه تيل نٿو ٻري، ٻاٽي لو
ٻري پاٽِي ('قافلو وڌندو رهيو')، منهنجون ته ٻيئون ملڪون
ويئون هيون ('هوُ جهان - هي من')، ڪا چيز مونکي آهر
۾ نٿي آئي (روشنِي مونٽِي آئِي).

حوالي طور ڪتب اچِي سگهندڙ جملا :

متي ذڪر هيٺ آيل ڪهاڻيون ۾ ڪيئِي طنزي ۽ فيلسوفاڻا
نُڪتا نظر اچن ٿا، جي سچائيءَ سان سرشار آهن ۽ ان
ڪري مهل تي حوالي طور ڪتب اَچِي سگهن ٿا. مثال
طور هيءُ گفتا پڙهِي پاڻ اَمين ٿيو :

'زالون آهن پهرئين نمبر جون حاسد. رڳ رڳ ۾ قبضيداريءَ
جو احساس پريل اَٿن.' (او.ٽِي. ٻڌي - صفحه ٧٩)

'اِنسان کي سڌارڻ ۽ بگاڙڻ ۾ حالتن جو وڏو هٿ هوندو
آهي (او.ٽِي. ٻڌي - صفحه ٨١)

'پتِي شيوا جي نالي ۾، توهان هميشه گونگين استرين کي
غلام رکيو آهي' (جيون ساٿِي - صفحه ١٠٦)

'جوانِي فقط ديوانِي نه ٿيندي آهي، اُها سياڻِي به ٿيندي
آهي (ڪشمڪش)

تشبيهون :

شاعريءَ ۾ تشبيهه هڪ خاص خوبِي ليکِي ويندي آهي،
پر ڪيترائِي ليکڪ پنهنجن ناولن ۽ ڪهاڻين ۾ تشبيهن
جو اِستعمال ڪري، پنهنجن لکڻين کي چار چنڊ لڳائي

ڇي ڪوشش ڪندا آهن. اُتم جي ڪهاڻين ۾ به ڪٿي ڪٿي تمام سهڻيون ۽ تُز تشبيهن جو استعمال ڪيو ويو آهي. پيش آهن چند مثال :

’تو اَچ مون تي بيوفائيءَ جو ايڏو نه شاهي اِلزام لڳايو آهي، جيڏو ’آٿيلو‘ به ’ڊيسڊيمونيا‘ تي نه لڳايو هئو (ٽٽل ٽانڊي - صفحو ۹۴).

’منهنجي من ۾ يادگيرين جا سنگترا هڪ هڪ قار تي ڇلجندا ويا (سنگترن وانگرن يادگيريون به ڪٽيون يا منيون ٿي سگهن ٿيون)(منا ماڻهو، ڪٽا سنگترا - صفحو ۲۴)

’هن جي ڪنن ۾ ڪوڙن ڳاڙهن هيرن جون ڦليون، ائين ٿي چمڪيون، جيئن ٻاٽ اونداهيءَ ۾ ’ريڊ سگنل‘ (’ مان‘ - صفحو ۳۸).

’مزدورڻ نه اُماس جهڙي ڪاري هئي ..... جڏهن مرڪيائين ٿي تڏهن سندس اَڇا ڏند ائين ٿي نظر آيا، جئن شوخ ڪارن ڪڪرن مان وچ وهسندي هجي.‘ (’ مان‘ - صفحو ۳۸).

’هيءُ کهڙو شاڻاڪ آهي، جيڪو انساني ماس طلبي رهيو آهي. (قافلو وڏندو رهيو - صفحو ۷۹)

پُراڻن ۽ ڌرمي گرنٿن مان حوالا :

اُتم جهڙي ساميوادي ليکڪ جو يلي ايشور ۾ وشواس نه هجي، پر سندس ڪهاڻين ۾ ڏنل پُراڻن ۽ ڌرمي گرنٿن مان حوالا اِن جو ثبوت آهن ته اُتم نه فقط پُراڻ ۽ ڌرمي گرنٿ پڙهيا آهن پر ڪڙهيا به آهن.پنهنجي راءِ جي پنيرائي لاءِ هيٺ به ٽي حوالا، اُتم جي ڪهاڻين مان ڏيان ٿو، جيئن منهنجي ان راءِ جي تصديق ٿي

سگهي :

’هتي هرڪو سيتا ماتا وانگر ليڪن اندر پيو هلي (پنهنجي ريکا ڏانهن اِشارو) (ڪهاڻيِ ’ڪشمڪش‘ صفحو ٥)

’ڪيئن نہ وشوامتر رشيِ بہ مينڪا اپڇرا اڳيان، پنهنجو آدرش ڪوهي وينو هئو. (رشيِ وشوامتر جيِ تپسيا ڀنگ ڏانهن اِشارو) (ڪهاڻيِ ’ڪشمڪش‘ صفحو ١٠)

’مان ڇڻ تہ ترشنڪوءَ وانگر وچ ۾ لٽڪيل هوس‘ (پراڻ مان حوالو) (ڪهاڻيِ ’ملاوت‘ صفحو ١٨)

’مونکي لڳو هوُ اُهو ئيِ راجا دشينت هو، جو پنهنجي پريتما ۽ پتنيِ شڪنتلا ڪيِ سڃاڻڻ کان اِنڪار ڪري، گهر مان لوڏي رهيو هئو (’منا ماڻهو ۽ ڪنا سنگترا‘ صفحو ٢٨)

ڪردارنگاري :

اُتم جي ڪهاڻين ۾ ڪي ڪردار يادگار ڪردار لڳن ٿا، جي وچولي طبقي جي عام ماڻهن جا ڪردار هوندي بہ ڪي قدر مختلف ڪردار آهن. اهڙن ڪردارن ۾ غيرتمند پٽيوالي ’راجا‘ جو ڪردار (ڪهاڻيِ ’راجا‘)، دل کي بيحد ڇُهي ٿو. جرات ڀريو، تيز فهم، ڪنهن جيِ حضوري ۾ ڪندڙ، ڪڙي ۾ ڪڙي صاف گوئيِ ڪرڻ کان بہ نہ هٻڪندڙ ۽ ان ڪري سيني جي آک ۾ ٿيِ پيل راجا جو ڪردار ڪافيِ اُيري بينو آهي.

’سفيد چادر ۽ سهيل سڏڪا‘ جي مجبور عورت، جنهن کي سندس مڙس ڇڏي وڃي ٻيءَ عورت سان لائون لهي ٿو ۽ هوءَ آخر چري ٿيِ پوي ٿيِ. اُن عورت جو ڪردار بہ جيئرو جاڳندو ٿو لڳي، ڇڻ تہ اسان جي آس پاس